

Eerste Kamer der Staten-Generaal

Minister van Buitenlandse Zaken
De heer drs. S.A. Blok
Postbus 20061
2500 EB Den Haag

Binnenhof 22
postbus 20017
2500 EA Den Haag

telefoon 070-312 92 00
fax 070-312 93 90

e-mail postbus@eerstekamer.nl
internet www.eerstekamer.nl

datum 17 december 2019

betreft *Nader schriftelijk overleg inzake Commissiemededeling 'Versterking van de Rechtsstaat in de EU'*

ons kenmerk 165666.01u

Geachte heer Blok,

De commissies voor Europese Zaken en voor Justitie en Veiligheid hebben op 26 november 2019 de brief van 19 november 2019 van de ministers van Buitenlandse Zaken, van Justitie en Veiligheid, van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en voor Rechtsbescherming inzake de beantwoording van vragen over de Mededeling 'Versterking van de rechtsstaat binnen de Unie. Een blauwdruk voor actie' besproken.¹ De leden van de **FVD**-fractie willen de regering bedanken voor haar antwoorden op eerder gestelde vragen en maken graag van de gelegenheid gebruik tot het stellen van enkele vervolgvragen.

De leden van de FVD-fractie achten het agenderen van het onderwerp EU en de rechtsstaat van groot belang, omdat zij van mening zijn dat de plannen van de Europese Commissie ten aanzien van de rechtsstaat niet altijd bijdragen aan het gestelde doel, namelijk versterking van de rechtsstaat. De leden van de FVD-fractie steunen volledig de gedachte dat de democratische rechtsstaat kan worden gezien als te verwerkelijken cultureel ideaal. Maar de plannen van de EU, waarbij de regering zich vaak zonder kritiek aansluit, hebben een verkeerde focus. De *open society* heeft moeite met het identificeren van haar echte vijanden. Zoals ook blijkt uit de beantwoording van de vragen door de regering, is deze gefocust op de eventuele afwijking die landen als Polen en Hongarije te zien geven van de door de Europese Commissie voorgestelde interpretatie van de idealen van de democratische rechtsstaat. Nu is op landen als Polen en Hongarije zeker wel iets aan te merken wanneer het aankomt op de rechtsstaat, maar dat geldt ook voor Nederland, Frankrijk, Duitsland of andere landen in de EU. En ook op de EU zelf.

Over wat de rechtsstaat is, of zou moeten zijn, is een grote discussie gaande, ook in de rechterlijke organen die aan het ideaal van de rechtsstaat een interpretatie moeten geven.

De leden beperken zich hierbij eerst tot de Raad van Europa, en met name het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) en het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van Mens

---

¹ Kamerstukken I, 2019–2020, **35.295, B**. Zie ook edossier **E190010** op www.europapooort.nl.

datum 17 december 2019

ons kenmerk 165666.01u

blad 2

(EVRM) . In 2009 heeft de Kamer van het EHRM een sterk secularistische interpretatie gegeven aan het ideaal van een religieus neutrale staat.² In 2011 heeft de Grote Kamer daaraan een multiculturalistische interpretatie gegeven.³

In 1976 heeft het EHRM onder de vrijheid van expressie de vrijheid om opvattingen te ventileren "that offend, shock or disturb" gebracht.⁴ Maar in 1994 heeft het EHRM daarop zulke vergaande beperkingen aangebracht ter bescherming van de religieuze gevoelens van groepen burgers dat iets wat *offense* geeft nauwelijks beschermd lijkt onder een Europees mensenrechtenacquis.⁵ In 2018 heeft het EHRM zelfs uitgemaakt dat in het kader van het handhaven van de religieuze vrede geen als denigrerend te ervaren opmerkingen meer mogen worden gemaakt over de islamitische profeet.⁶

Met andere woorden, religiekritiek is, wanneer het aankomt op de symbolen waarvoor jihadistische terroristen bereid zijn aanslagen te plegen, nagenoeg onmogelijk geworden op Europese bodem.

Het moge duidelijk zijn dat dit onderwerp de grootste relevantie heeft voor Nederland en voor het onderwerp van de rechtsstaat. De regering en de Europese Commissie lijken zich grote zorgen te maken over wat rond de rechtsstaat gebeurt in Polen en Hongarije. Maar is de regering het met de leden van de FVD eens dat in Nederland aanslagen worden gepleegd en gepland op niet alleen *personen*, maar ook *principes* zoals neergelegd in art. 7 van de Grondwet (vrijheid van drukpers) en art. 10 EVRM (vrijheid van expressie)? En is zij het met deze leden eens dat er nog geen zicht is op een oplossing van dit probleem en dat zelfs een coherente aanpak ervan lijkt te ontbreken? Vooral het miskennen van de aard van het probleem, namelijk de invloed van het salafisme, lijkt naar het oordeel van deze leden relevant.

De leden van de FVD-fractie willen ter onderbouwing van de stelling dat de regering te weinig oog heeft voor de uitdaging die het salafisme betekent voor de rechtsstaat verwijzen naar twee recente rechterlijke uitspraken. In deze uitspraken geven de rechterlijke instanties een andere en - naar het oordeel van de aan het woord zijnde leden - betere interpretatie aan de problemen waar wij voor staan dan de regering. De leden van de FVD-fractie verwijzen naar het oordeel van de rechtbank Den Haag van 18 november 2019 waarbij de 27-jarige Junaid I. uit Pakistan is veroordeeld tot 10 jaar, wegens het voorbereiden van een terroristische aanslag op de leider van de grootste oppositiefractie in de Tweede Kamer der Staten-Generaal.⁷ Deze leden willen wijzen op de salafistische, radicaal-islamistische, achtergrond van het gedachtegoed van de dader. Met instemming stellen de leden van de FVD-fractie ook vast dat de rechtbank Den Haag zich van de ideologische achtergrond van de dader volledig bewust blijkt.⁸ Eén maand eerder, op 14 oktober

---

² ECtHR, "Lautsi v. Italy", 3 November 2009, No. 30814/06, 50, Lautsi I.

³ ECtHR, "Lautsi and others v. Italy", No. 30814/06, 54, 18 March 2011 Lautsi II.

⁴ *Handyside v. United Kingdom*, Judgement of 7 December 1976, Series A No. 24; (1979-80) 1 EHRR 737.

⁵ *Otto Preminger Institute v. Germany*, Judgement of 20 September 1994, Series A No. 295-A; (1995) 19 EHRR 34.

⁶ *E.S. v. Austria*, (App. 38450/12), 25 October 2018.

⁷ Rechtbank Den Haag 18 november 2019, 10 jaar cel voor voorbereiden terroristische aanslag op Geert Wilders (Junaid I.), ECLI:NL:RBDH:2019:12069.

⁸ Zie het oordeel van de rechtbank, para 3.1.

datum 17 december 2019

ons kenmerk 165666.01u

blad 3

2019, deed ook de rechtbank Amsterdam uitspraak in een soortgelijk geval, namelijk bij de veroordeling van Jawed S. tot 26 jaar en 8 maanden, voor een terroristische aanslag op twee Amerikaanse toeristen.⁹ Natuurlijk komen de terroristen die zijn veroordeeld door de rechtbanken Den Haag en Amsterdam uit respectievelijk Pakistan en Afghanistan, maar het gedachtegoed waardoor zij zich laten inspireren heeft ook aanhang in Nederland en is dus van belang als uitdaging voor de rechtsstaat.

De leden van de FVD-fractie achten het antwoord op onze vraag over de salafistische uitdaging voor de rechtsstaat dan ook onbevredigend. De regering antwoordt: "niet de salafistische uitdaging als geheel, maar slechts die delen van de salafistische beweging waarbinnen sprake is van strafbaar en/of vanuit het perspectief van de democratische rechtsstaat problematisch gedrag, dienen aangepakt te worden". Deze leden vragen de regering aan te geven waarop zij haar stelling baseert dat de salafistische beweging "als geheel" niet dient te worden aangepakt. Deze leden verwijzen de regering naar wat zij zien als betrouwbare literatuur over dit onderwerp, zoals 'Salafisme versus democratie' van Dirk Verhofstadt¹⁰ en 'Ik was een van hen: drie jaar undercover onder moslims' van Maarten Zeegers¹¹. Daaruit blijkt dat het salafisme een belangrijke factor vormt voor terroristische aanslagen en dat het ondermijnd is voor het streven naar het hoog houden van de waarden van de democratische rechtsstaat. Niet alleen in Pakistan of Afghanistan, maar ook in Nederlandse steden, inclusief Den Haag en Amsterdam, hebben we te maken met salafisme.

Is de Nederlandse regering bekend met literatuur waaruit blijkt dat de lokale overheden geen of weinig greep hebben op dit verschijnsel? De leden van de FVD-fractie brengen opnieuw het eigen AIVD-rapport 'Van Dawa tot Jihad' (2004) onder de aandacht, en wijzen erop dat 'dawa' een voorportaal is van 'Jihad'. Een wat men zou kunnen noemen 'onschuldig salafisme' bestaat naar het oordeel van deze leden dus niet.

Is de regering bekend met de literatuur over 'weerbare democratie' waaruit blijkt dat gewelddadige ideologieën vaak een niet-gewelddadige variant kennen die langs vreedzame weg niettemin dezelfde doelen nastreeft als de gewelddadige tak?¹²

Kan de regering met de leden van de FVD-fractie meegaan wanneer zij zeggen dat tolerantie tegenover de intoleranten suïcidaal is? In dit verband attenderen deze leden de op het werk van de Amsterdamse hoogleraar Van den Bergh (1890-1966) die al in 1936 verwees naar de democratische

---

⁹ Rechtbank Amsterdam 14 oktober 2019, 26 jaar en 8 maanden voor terroristische aanslag op Amsterdam CS (Jawed S.), ECLI:NL:RAMS:2019:5766.

¹⁰ Verhofstadt, Dirk, *Salafisme versus democratie*, Houtekiet, Antwerpen/Utrecht 2016.

¹¹ Zeegers, Maarten, *Ik was een van hen: drie jaar undercover onder moslims*, Uitgeverij Podium, Amsterdam 2016.

¹² Loewenstein, Karl, "Militant Democracy and Fundamental Rights", I, in: *The American Political Science Review*, Vol. 31, No. 3 (June 1937), pp. 417-432, "Militant Democracy and Fundamental Rights", II, in: *The American Political Science Review*, Vol 31, No. 4 (August 1937), pp. 638-658.

datum 17 december 2019

ons kenmerk 165666.01u

blad 4

paradox, namelijk dat ondemocratische bewegingen soms de democratische weg van infiltratie en meerderheidsbeslissingen bewandelen om aan de macht te komen?¹³

Is de regering het met deze leden eens dat landen als Polen en Hongarije, waarmee de EU en wellicht in navolging van de EU ook de Nederlandse regering zo gepreoccupeerd lijkt, in ieder geval zich beroepen op een *demos* (volk) dat de basis vormt voor de legitimatie van hun huidige politieke beleid? Deze leden stellen dat ook de leden van de PvdA-fractie hierop lijken te wijzen wanneer zij vragen stellen over de 'illiberale democratie'. Dit, terwijl salafistische bewegingen een geheel ander uitgangspunt hebben, namelijk *theos* (God), op basis waarvan zij democratische besluitvorming ten principale afwijzen. Is de regering het met de leden van de FVD-fractie eens dat vanuit de wereldbeschouwing van Junaid I. en Jawed S. men eigenlijk weinig anders kan doen dan met, zelfs gewelddadige middelen, opkomen tegen een binnen Europa als vanzelfsprekend ervaren engagement aan de rechtsstaat? Immers, zo blijkt uit het materiaal dat de rechtbank Den Haag terecht aanhaalt, de jihadistische terrorist Junaid ziet zichzelf religieus-moreel gehouden een aantasting van de eer van de profeet te wreken.

Kan de regering zich voorstellen dat jihadisten en salafisten tegen de resultaten van de Eurobarometer, waaruit blijkt 89% van de respondenten het eens is met de stelling dat de waarden van de rechtsstaat moeten worden geëerbiedigd, voor hen juist een aanleiding is aanslagen voor te bereiden in die landen? Als de interpretatie die de rechtbank Den Haag geeft aan de motieven van de aanslagpleger juist is – en de leden van de FVD-fractie denken inderdaad dat die interpretatie juist is – dan betekent dit dat overal waar de rechtsstaat wordt hooggehouden salafistisch-terroristische aanslagen zullen plaatsvinden. En tot de waarden van de rechtsstaat behoren ook de vrijheid van drukpers of de vrijheid van expressie. Overal waar die vrijheid van expressie dus zal worden gebruikt, daar zullen terroristische aanslagen voorkomen. Precies om die vrijheid te vernietigen. De tevredenheid over 89% procent van de Europese bevolking die de rechtsstaat wil hooghouden krijgt dan ineens een geheel andere lading: democratische landen en hun regeringen krijgen de verantwoordelijkheid om in het kader van een weerbare democratie die democratische vrijheden te verdedigen tegenover de salafisten die deze willen vernietigen. Terroristische aanslagen op de vrijheid van expressie worden niet gepleegd in Afghanistan en Pakistan omdat die vrijheid daar niet bestaat. Maar juist omdat deze vrijheid (nog) wel bestaat in Nederland of Frankrijk worden daar die aanslagen wel gepleegd, zoals Frankrijk heeft ervaren in januari 2015.¹⁴

Is de regering het op basis van bovenstaande analyse eens met de leden van de FVD-fractie dat niet alleen die Eurobarometer voor ons van belang is, maar ook, en misschien wel vooral, betrouwbare cijfers over de aanhang voor salafisme in Europese natiestaten? Is de regering bekend met het werk

---

¹³ Rijkkema, Bastiaan, red., *Wat te doen met antidemocratische partijen? De oratie van George van den Bergh uit 1936*, Ingeleid door Bastiaan Rijkkema, met een voorwoord van René Cuperus, en een nawoord van Paul Cliteur, Elsevier Boeken, Amsterdam 2014; Guiora, Amos, and Ingle, Kristine J., "Militant democracy", in: Paul Cliteur and Amos N. Guiora, *Populist and Islamist Challenges for International Law*, American Bar Association, Chicago 2019, pp. 97-161.

¹⁴ Laes, Willy, *Een jaar na Charlie Hebdo: een pamflet*, Houtekiet, Antwerpen en Utrecht 2015

datum 17 december 2019

ons kenmerk 165666.01u

blad 5

van Prof. Koopmans over een grote en groeiende aanhang voor salafistisch gedachtegoed?¹⁵ Ziet de regering daarin een aanleiding om haar lankmoedige houding tegenover 'het salafistische spectrum als geheel' te heroverwegen?

De regering schrijft in haar antwoord op de vragen van de leden van de FVD-fractie: "In eerste instantie worden islamitische gemeenschappen getroffen door deze uitwassen en zij vormen dan ook belangrijke partners voor de (lokale) overheid in het tegengaan hiervan". Het zal duidelijk zijn dat op basis van de voorgaande analyse de leden van de FVD-fractie dit een onverantwoorde generalisatie acht. Immers alleen die 'islamitische gemeenschappen' worden door de uitwassen van het terrorisme getroffen die zich (nog) niet hebben geconformeerd aan de eisen van de salafisten en terroristen. De islamitische gemeenschappen die wel toegeven aan de eisen van de radicalen (*soumission*) worden met rust gelaten. Islamitische dissidenten, ex-moslims, apostaten, en ketters worden met de dood bedreigd. Het spreekt voor zich dat een helder inzicht in deze mechanismen van grote betekenis voor het ontwikkelen van de juiste aanpak van de uitdagingen waarvoor wij staan.

Is de regering bekend met kritiek op de keuzes die de lokale overheid in zowel Den Haag als ook in Amsterdam heeft gemaakt in het selecteren van die belangrijke partners voor contraterrorisme en deradicalisering?¹⁶

Ziet de regering voor zichzelf enige taak weggelegd in het helpen van de lokale overheden bij het aanwijzen van meer betrouwbare partners? Is de regering op de hoogte met het werk van Prof. Bassam Tibi die een democratische en rechtsstatelijke islam bepleit?¹⁷ Is de regering bereid tot een herbezinning op het – naar het oordeel van de FVD-leden - contraproductieve beleid, dat ter beteugeling van jihadisme en salafisme in onder andere Nederland is gevoerd? De leden van de FVD-fractie putten hoop uit het feit dat deze regering in 2018 heeft aangegeven een ander beleid te gaan voeren tegenover de ondermijnende criminaliteit dan voorheen het geval was. Heeft de regering ook de bereidheid het beleid ten aanzien van de jihadistische aanslagen en de salafistische eisen tot tempering van de vrijheid van expressie te gaan heroverwegen? Heeft de regering een verklaring voor het empirische feit dat landen als Hongarije en Polen gevrijwaard lijken te blijven van terroristische aanslagen terwijl landen als Nederland, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Duitsland daardoor regelmatig worden getroffen? Een gevaar dat lijkt toe te nemen en niet af te nemen, zoals het geval zou zijn wanneer het gevoerde beleid effectief is.

---

¹⁵ Koopmans, Ruud, "Gehört der real existierende Islam zu Deutschland?", in: Carsten Linnemann, Wilfried Bausback, Hrg., *Der Politische Islam gehört zu Deutschland: Wie wir unsere freie Gesellschaft verteidigen*, Herder, Freiburg, Basel, Wien 2019, pp. 11-24; Koopmans, Ruud, *Het vervallen huis van de islam: Over de crisis van de islamitische wereld*, Prometheus, Amsterdam 2019

¹⁶ Soetenhorst, Bas, "Terreurdeskundige: Amsterdam faalt in aanpak radicalisering. Vanuit een tv-studio in hartje New York veegde terreurdeskundige Ronald Sandee deze week de vloer aan met de Amsterdamse aanpak van radicale moslims", in: *Het Parool*, 21 november 2019.

¹⁷ Tibi, Bassam, "Dankesrede: I'll state my case, of which I'm certain: I did it my way: Leidener Unbequeme Gedanken", in: Bassam Tibi, *Basler Unbequeme Gedanken über illegale Zuwanderung, Islamisierung und Unterdrückung der Redefreiheit*, Aktualisiert, überarbeitet, erweitert, mit einem Geleitwort von Benedict Neff, Ibidem-Verlag, Stuttgart 2019, pp. 342-351; Tibi, Bassam, *Islamisme en Islam*, De Blauwe Tijger, Groningen 2019.

datum 17 december 2019

ons kenmerk 165666.01u

blad 6

In antwoord op vragen van de leden van de ChristenUnie merkt de regering op "De staat van de Nederlandse rechtsstaat is stabiel en goed. Ook in internationaal verband staat Nederland op dit punt hoog aangeschreven". Is de regering bekend met de Franse literatuur waarin Nederland vaak wordt geïdentificeerd als het land waarin het volkomen mislukt is het salafisme te beteugelen en waarin het zelfs tot geslaagde jihadistische intimidaties en moord heeft geleid?¹⁸

De leden van de FVD-fractie zijn de regering erkentelijk voor haar antwoorden over een onderwerp dat de leden van deze fractie van groot belang achten, namelijk het goed functioneren van de democratische rechtsstaat en een realistische bezinning op het falen om dit ideaal te realiseren.

De commissies voor Europese Zaken en voor Justitie en Veiligheid zien de beantwoording van bovenstaande vragen graag tegemoet binnen 6 weken na dagtekening van deze brief.

Hoogachtend,

M.G.H.C. Oomen-Ruijten
Voorzitter van de vaste commissie
voor Europese Zaken

Mr. drs. M.M. de Boer
Voorzitter van de vaste commissie
voor Justitie en Veiligheid

---

¹⁸ Bougrab, Jeanette, *Lettre d'exil: La barbarie et nous*, Le Éditions du Cerf, Paris 2017; Bougrab, Jeanette, *Lettre aux femmes voilées et à ceux qui les soutiennent*, Les éditions du Cerf, Paris 2019; Djavann, Chahdortt, Iran: J'accuse!, Bernard Grasset, Paris 2018; Agag-Boudjahlat, Fatiha, *Le Grand Détournement: Féminisme, tolerance, racisme, culture*, Les Éditions du Cerf, Paris 2017.